

# XALQ TA'LIMI

ISSN 2181-7839

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGINING  
ILMIY-METODIK JURNALI

Muassis:

O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi

## PUBLIC EDUCATION

SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL  
MINISTRY OF PRESCHOOL AND SCHOOL EDUCATION  
OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

**2024**

**3/1-son**  
(May-Iyun)

Jurnal 1918-yil dekabr oyidan chiqa boshlagan  
O'zMAA tomonidan 2013-yil 4-martda qaytadan ro'yxatga olinib, 0104-raqamli guvohnoma berilgan.

TOSHKENT



**TA'LIM VA TARBIYA NAZARIYASI**

<b>M. Arslanova</b>	4	Bo'lajak oligofrenopedagoglarda inklyuziv ta'lim kompetensiyalarini shakllantirishning pedagogik mazmuni
<b>N. Kadirova</b>	9	Texnologiya fanining ijtimoiy-pedagogik ahamiyati
<b>S. Abdirasilov</b>	15	Tasviriy san'at o'qituvchisining pedagogik kompetentligi mohiyati va mazmuni
<b>N. Bekmuratov, I. Urinbayev</b>	21	Tasviriy san'at o'qituvchisini kasbiy-metodik tayyorlashning pedagogik-psixologik imkoniyatlari
<b>M. Abralova, Z. Abralova</b>	25	Raqamli transformatsiya sharoitida boshlang'ich sinf o'quvchilarining sanogen tafakkurini rivojlantirish
<b>M.S. Nimatova</b>	29	Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabalarida topshiriqlar bajarishida kredit-modul tizimining mazmuni
<b>T. Abdujabborova</b>	34	Uzluksiz ta'lim tizimida o'quvchilarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirishning hamkorlik yo'llari
<b>R. Tuxtasinova</b>	39	Variativ dasturlarni amaliyotda qo'llash ta'lim sifatini oshirish omili sifatida
<b>N. Djanxodjaev</b>	42	Neyropedagogikaning nazariy asoslari
<b>A. Gulyamova</b>	46	Hamkorlik pedagogikasi orqali talabalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish hamda pedagogik faoliyatga tayyorlash tizimini takomillashtirish
<b>B. Xakimova</b>	50	Zamonaviy "Gender" atamasi va o'smirlarni mustaqil qaror qabul qilishiga yo'naltirishning gender muammolari



**TA'LIM VA TARBIYA METODIKASI**

<b>D. Sobirov</b>	54	Pedagogika fanlaridan o'quv topshiriqlarini takomillashtirishning xususiyatlari
<b>O. Mustafoyev</b>	58	Nashrlarda sarlavha va matn munosabatlari: (Samarqand viloyati "Zarafshon", Buxora viloyati "Buxoronoma" gazetalari misolida)
<b>K. Po'latova</b>	62	Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining geometrik masalalar vositasida o'quvchilarning aqliy qobiliyatini rivojlantirishdagi pozitsiyasi
<b>M.T. Nurbayeva</b>	73	Boshlang'ich ta'limni tashkil etishda sharq mutafakkirlarining odob-axloq masalalariga oid qarashlari
<b>F. Kalandarova</b>	79	Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining deontologik kompetensiyasini takomillashtirish mexanizmlari

**TA'LIM SIFATI: MAZMUN VA MOHIYAT**

<b>O. Ishmatova</b>	82	Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun mo'ljallangan maktab-internatlarida tashkil etilgan ritmika mashg'ulotiga doir metodik ishlarning holati
<b>A. Ernazarov</b>	88	Ta'lim sifatini ko'tarish uchun o'quvchilarni mustaqil ishlashga o'rgatish zarur

**ZAMONAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARI**

<b>F. Qodirova, S. Ulxo'jaeva</b>	93	Mustaqil ta'limda talabalarning kasbiy-amaliy traektoriyasini individual yo'naltirish masalalari
---------------------------------------	----	--



**Z.X XUSNUDDINOVA,**

Chirchiq davlat pedagogika universiteti, "Maxsus pedagogika" kafedrası o'qituvchisi

**KO'RISHDA NUQSONI BO'LGAN O'QUVCHILARDA  
NUTQ KAMCHILIKLARINI BARTARAF ETISH  
TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH AHAMIYATI****Annotatsiya**

Maqolada ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar bilan tizimli logopedik yordamni tashkil etish orqali ularni umumta'lim fanlarni egallashlariga moslashtirish haqida berilgan. Shuningdek, tovushlar talaffuzidagi kamchiliklarini, bog'langan nutqni, lug'at boyligini korreksiyalash va ijtimoiy hayotga moslashtirish va integrativ texnologiyalardan kompleks foydalanish orqali samarali natijaga erishish haqida so'z yuritilgan.

**Tayanch so'zlar.** Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bola, korreksiya, korreksion mashg'ulot, texnologiya.

В статье рассказывается о адаптации детей с нарушениями зрения к овладению общеобразовательными предметами путем организации системной логопедической помощи. Также речь шла о коррекции дефектов произношения звуков, связной речи, словарного запаса и адаптации к социальной жизни и достижении эффективного результата за счет комплексного использования интегративных технологий.

**Ключевое слово.** Ребенок с нарушениями зрения, коррекция, коррекционное обучение, технология.

The article is about adapting children with visual impairments to master general education by organizing systematic logopedic care. It was also made about correcting the shortcomings of sound pronunciation, bound speech, vocabulary wealth and achieving an effective result through the adaptation to social life and the complex use of integrative technologies.

Key words. Visually impaired child, correction, remedial education, technology.

**S**o'nggi yillarda mamlakatimizda "Inson qadri uchun" tamoyili asosida nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash tizimini yanada takomillashtirish, xususan ko'zi ojiz va ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalarning jamiyatdagi o'rni mustahkamlash yuzasidan zarur chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Mazkur yo'nalishdagi islohotlarning izchilligi va tizimligini ta'minlash, ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi bolalarning ta'lim olishi uchun yaratilgan shart-sharoitlarni yanada yaxshilash, ularning jamiyatga moslashuviga ko'maklashish hamda qo'llab-quvvatlash bo'yicha ishlar yangi bosqichga olib chiqilmoqda.

O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O'RB-637-son "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi PQ-4860-son "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 12-oktabrdagi 638-son "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim berishga oid normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida"gi Qarori, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 18-apreldagi PQ-209-son "Ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab-internatlarda ta'lim berish sifatini oshirish hamda ular faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari

---

to'g'risida"gi qarori asosida ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalarning huquqlarini har tomonlama himoyalash va ularning bilimni rivojlantiruvchi asosiy omil hisoblanadigan ta'lim olish huquqini sifatli ta'minlash eng muhim majburiyatga aylanishi belgilab berilgan. Shu borada ijtimoiy himoyaga muhtoj o'quvchilar uchun sifatli ta'lim berish bo'yicha amaliy ishlar tizimli ravishda yo'lga qo'yilgan.

Bugungi kunda uzluksiz ta'limning har bir bo'g'inida ta'lim oluvchilarning akademik faoliyati hamda ijtimoiy rivojlanishini barqaror ta'minlashga e'tibor kuchaytirilgan. Ta'lim oluvchilar orasida ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar borki, ular ham sifatli ta'lim olishga, ijtimoiy munosabatlarda faol ishtirok etishga haqlidirlar. Buning uchun ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalarga ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida umumta'lim fanlarini o'qitish hamda korreksion mashg'ulotlarini tashkil etish jarayononi ijtimoiy buyurtmalar asosida hamda zamonaviy yondashuvlarga tayangan holda tashkil etilishi lozim.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, korreksion mashg'ulotlarning o'zaro bog'liqligi, bir-birini to'ldirishi hamda bu mashg'ulotlarda o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma, malakalar ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalarga boshqa umumta'lim fanlarini o'zlashtirishda asosligi aniqlandi. Masalan, ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar bilan tizimli logopedik yordamni tashkil etish orqali ularni umumta'lim fanlarni egallashlariga moslashtirish, tovushlar talaffuzidagi kamchiliklarini, bog'langan nutqni, lug'at boyligini korreksiyalash va ijtimoiy hayotga moslashtiriladi. Shu bilan birga ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalarga nutq nuqsonlarini bartaraf etish (logopediya) korreksion mashg'uloti yordamida hissiy yetishmovchilikni to'ldirishga, bolalarning bilim faolligini oshirishga va shaxsiyat xususiyatlarini shakllantiriladi.

M.Zemsova, N.Kostyuçeklarning aniqlanishicha, ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar nutqining shakllanishi me'yorda ko'radigan tengdoshlari kabi amalga oshishi, biroq ko'rish idrokining yo'qligi yoki uning pasayishi uchta yetakchi eshitish, kinestetik va ko'rish analizatorning o'zaro bog'liq faoliyatini o'zgartirishga olib kelishi qayd etilgan.

L.Volkova o'z tadqiqot ishida ko'rishda nuqsoni bo'lgan maktabga tayyorlov guruhi va kichik maktab yoshidagi bolalar nutq kamchiliklarini korreksiyalash ishlarining yetakchi tamoyillar, kompleks va har tomonlama yondashish asosida amalga oshirishning zarurati ko'rsatib o'tilgan. Ushbu tadqiqot natijasida ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalarning taxminan 13,4 foizida talaffuz qilishning, 84,6 foizida nutqning tizimli buzilishi holatlari kuzatilishini aniqlagan. Olima nutq kamchiliklarining bartaraf qilinishi umumiy motorika va artikulyatsiya a'zolarining harakatchanligini rivojlantirish hamda fazoda mo'ljal olish reaksiyalarini takomillashtirish bilan birga olib borish lozimligini ta'kidlaydi.

Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar nutqiy faoliyati bo'yicha olib borilgan tadqiqot ishlarining tahlili shuni ko'rsatdiki, hozirgi kunga qadar ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalarning nutq faoliyati rivojlanishining ortda qolishi, kamchiliklarning sabablari, omillari aniqlangan, lekin ularni bartaraf etishning integrativ texnologiyalari ishlab chiqish masalalariga kam e'tibor qaratilgan.

Logopedik texnologiya - bu maqsadlarga muvaffaqiyatli erishishni kafolatlaydigan pedagogik harakatlarning ilmiy dizayni va aniq takrorlanishi. Logoped amaliyotida turli xil pedagogik texnologiyalar mavjud bo'lib, ularni shartli ravishda asosiy va yordamchi deb ajratish mumkin.

Asosiy texnologiyalarga quyidagilar kiradi:

logopedik tekshiruv;

tovushlar talaffuzi va ovozni korreksiyalash;

nutqiy nafasni shakllantirish;

prosodik tarkibiy qismlarning rivojlanishi, leksik va grammatik tomoni, nutqning iz-

chilligi rivojlantirish.

Ikkinchi darajali yoki yordamchi texnologiyalar boshqa kasalliklar va og'ishlar foni-da yuzaga kelgan nutq buzilishlarini yengishga yordam beradigan texnologiyalarni o'z ichiga oladi.

Ushbu texnologiyalarga quyidagilar kiradi:

- kinestizioterapiya;
- sensor-integrativ terapiya;
- Sud-Jok terapiyasi;
- musiqa terapiya;
- aromaterapiya;
- ertak terapiya;
- qum terapiyasi va boshqalar.

Logopedik korreksion mashg'ulotlarni samarali tashkil etish va muvaffaqiyatli o'tkazish uchun mutaxassis barcha an'anaviy logopedik texnologiyalarni, shuningdek ularga kiritilgan usullarni o'zlashtirishi kerak: artikulyatsion gimnastik mashqlar, tovushlarning to'g'ri profili haqidagi bilimlar, to'g'ri nutqiy nafas mashqlari, barmoq mashqlari, logopedik massaj, logopedik ritmika, multimedia texnologiyalari, mnemonika, o'yin terapiyasi. Noan'anaviy texnologiyalarni o'zlashtirish logopedning imkoniyatlarini kengaytiradi, unga og'ir nutq nuqsonli bolalarga individual yondashuvni topishga yordam beradi. Quyida ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar nutq kamchiliklarini bartaraf etishning integrativ texnologiyalaridan namunalari keltiramiz.

To'g'ri nutqiy nafasni rivojlantirish

Bolalarga to'g'ri nutqiy nafas olishni o'rgatish o'yin shaklida maxsus mashqlar yordamida amalga oshiriladi. Shuni yodda tutish kerakki, har qanday mashq bolani individual xususiyatlarini inobatga olgan holda amalga oshiriladi. O'yinlar vaqtida ko'rishda nuqsoni bo'lgan bola topshiriqlarni yaxshi va to'g'ri eshitayotganini nazorat qiling.

Gulni hidlang

Ushbu mashq uchun: gul, daraxt bargi, archa novdasi, olma, shirinlik kerak bo'ladi. Bolaga gul (daraxt bargi, archa novdasi, olma, shirinlik)ni hidlash tavsiya etiladi

1. Burun orqali chuqur nafas oling, burundan nafas chiqaring.
2. Burun orqali chuqur nafas oling, og'izdan nafas chiqaring.
3. Burun orqali chuqur nafas oling, og'izdan nafas chiqarishda "A" tovushini pichirlab talaffuz qiling AAAAA ..... .

Sovuqda isinib ol

Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolaga qo'l kaftlarini birlashtirishi va sovuqda qanday harakat qilishga imitatsiya qilinadi.

Mashq o'rgatilgach burun orqali nafas olinib, qo'l kaftlariga puflanadi. "Sovuq"da qolgan qo'llar go'yo isitayotgandek, og'iz orqali silliq nafas chiqariladi.

Yuz mushaklarini rivojlantirish

Qoshlaringni ko'tar, avval alohida-alohida, so'ng chap va o'ng, keyin esa, ikkalasini ham bir vaqtning o'zida ko'tarish taklif etiladi. Logoped barmoqlar bilan bolaning qoshlarini ko'tarishga yordamlashadi. Mashq bir necha marotaba takrorlanadi.

O'ng ko'zingni yum, chap ko'zingni yum, ikkisini ham bir vaqtning o'zida yum.

Buruni, peshonani burishtir.

Til mushaklarini rivojlantirish uchun passiv mashqlar:

1. Tilni og'iz bo'shlig'idan oldinga chiqaz
2. Tilni og'iz bo'shlig'ining ichiga tort
3. Tilingni pastga tushir (pastki lab ustiga)

- 
4. Tilingni yuqoriga ko'tar (yuqori lab ustiga)
  5. Tilni labning chap va o'ng burchaklariga tekkaz
  6. Tilning uchini og'iz bo'shlig'ining pastki qismiga bos
  7. Til uchini qattiq tanglayga ko'tar.

Lab mushaklarini rivojlantirish uchun passiv mashqlar:

1. Yuqori labingni ko'rsatkich barmoqlaring bilan bos
2. Pastki labingni ko'rsatkich barmoqlaring bilan bos
3. Lablaringni ko'rsatkich hamda bosh barmoqlar bilan siq ikki o'ng va chap tomonga galma – gal tort.

4. Lablaringni ko'rsatkich hamda bosh barmoqlar bilan cho'chaytir
  5. Lablaringni ko'rsatkich hamda bosh barmoqlar bilan kulgu holatiga olib kel.
- Qo'l kaft mushaklarini rivojlantirish uchun mashqlar:

Tipratikon

Soch uchun massaj tarog'i, yoki maxsus ignachali gilamchalari ustida barmoq uchlari harakatlantiriladi. Mashg'ulot davomida ignachali gilamchalari ustida kaft bilan harakatlantiriladi.

Xamir qoramiz

Bolaga xamir haqida tushuntirilib, uni qanday qorilishi, mushtlanishi tushuntiriladi hamda imitatsiya qilinadi.

Biz xamirni qorishtirdik,

Mushtlab mushtlab pishitdik.

Eshitish idrokini rivojlantirish uchun mashqlar:

Tingla va takrorla

Bolaning qarshisidagi stolga o'tiring. Ayting: "Meni diqqat bilan tingla!" va stolga ikki marta uring. Har bir zarbadan keyin qisqa tanaffus qiling. Bolaga ham takrorlashni taklif qiling. Agar u tez-tez urishga harakat qilsa, "yo'q" deb ayting. Bola to to'g'ri bajargunga qadar takrorlatiladi.

Yuqorida berilgan mashqlar o'zaro bog'liq, bir-birini to'ldiradi. Bu mashqlar kompleks ravishda olib borilsa, ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalardagi nutq nuqsonlarini bar-taraf etishga xizmat qiladi.

### **Foydalanilgan adabiyotlar**

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim berishga oid normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida"-gi Qarori, 12.10.2021-yildagi 638-son.

2. Qodirova F.U va Xusnuddinova Z.X "Tiflopedagogika" Chirchiq 2023

3. Ермаков В.П. "Основы тифлопедагогика" (развитие, обучение и воспитание детей с нарушениями зрения) учебное пособие для вузов. Владос -2000.

4. Костючек Н.С., Денискина В.З. "Особенности проведения занятий со слепыми детьми в часы коррекции" учебно-методич. пособие под ред. Л.И. Солнцевой. Москва - 1990.

5. Тумаева Ю.В. "Особенности коррекционно-педагогической работы с детьми с нарушением зрения. Материалы X Международной студенческой научной конференции "Студенческий научный форум 2021".

6. Xusnuddinova, Z. (2022). Corrective pedagogy for blind children cluster mechanisms to increase work efficiency. Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities, 12(2), 68-70.